

Syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa sa v anglosaskej literatúre označuje ako CAN - Child Abuse and Neglect . Tento pojem zahŕňa nielen aktívne formy ubližovania, ale aj rôzne pasívne formy.

Podľa inej definície sa za týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa považuje akékoľvek nenáhodné, vedomé (prípadne i nevedomé) konanie rodiča alebo inej osoby voči dieťaťu, ktoré je v danej spoločnosti neprijateľné alebo odmietané a ktoré poškodzuje telesný, duševný i spoločenský stav a vývoj dieťaťa, prípadne spôsobí i jeho smrť (Dunovský a kol, 1995).

Štatistika

Asi tretinu zo šiestich miliárd ľudí na svete tvoria deti. Podľa zistení UNICEF udáva asi 56 miliónov detí, že sú v rodine vystavené násilníckemu alebo agresívnemu správaniu. S bitkou v rodine sa stretáva 16 percent detí. Fyzické násilie v rodine je podľa štatistík najvyššie v strednej Európe, stretáva sa s ním až 21 percent detí. V západnej Európe je to 16 percent. Jedenásť percent detí hovorí, že s násilím v rodine a agresívnym správaním sa stretávajú často.

Koľko presne je týraných a zanedbávaných detí na Slovensku, nevedno. Odhady hovoria o jednom až dvoch percentách, ale tieto odhady sú neoficiálne.

Európska únia Slovensko kritizuje, že o týraní detí nerobí prieskumy. Prieskum, ktorý na Slovensku v roku 1999 na vzorke 5 230 detí od 15 do 16 rokov robilo združenie Slonad ukázal, že až štvrtina detí zažila od rodičov telesné týranie - ako bitie, kopanie či rezanie.

Viac ako 12 percent detí hovorilo, že boli obeťami pohlavného zneužívania, a agresorom bola osoba blízka či známa.

Tretina týraných povedala, že zážitok ju stále traumatizuje, tretina, že sa ešte nikomu nezdôverila.

Medzi najčastejšie formy páchania domáceho násilia na deťoch patrí opakované fyzické a psychické týranie, verbálne útoky, najmä vyhrážanie.

Odhaduje sa, že dve tretiny postihnutých tvoria deti mladšie ako tri roky.

Základné formy CAN syndrómu sú:

- telesné týranie aktívnej povahy: zatvorené/otvorené poranenia, mnohopočetné zranenia, tržné rany, podliatiny, bitie, zlomeniny, krvácanie, dusenie, otrávenie, popálenie, smrť

- telesné týranie pasívnej povahy: nedostatočná výživa až vyhladovanie, nedostatok v bývaní, ošatení, v zdravotnej a výchovnej starostlivosti

- psychické týranie aktívnej povahy: nadávky, ponižovanie, vyhrážanie, strašenie, stres, šikanovanie, verbálna agresia

- psychické týranie pasívnej povahy: nedostatok podnetov, zanedbanie duševné aj citové, ide všeobecne o zanedbanosť a zanedbávanie

- sexuálne zneužívanie: sexuálne hry, ohmatávanie, manipulácia v oblasti erotogénnych zón, znásilnenie, orálny sex, incest

- sexuálne zneužívanie pasívnej povahy: exhibícia, video, foto, audiopornografia

"Väčšina týraných detí zdôrazňuje chaotické a nepredvídateľné pravidlá, niektoré však opisujú vysokoorganizovaný spôsob trestania a donucovania. Hovoria o trestoch, aké sa používajú vo väzniciach pre politických väzňov," píše Judith Lewis Hermanová v knihe Týranie detí, ktorá u nás vyšla v roku 2005. "Často ide napríklad o nútenie do jedla, hladovanie, zavádzanie klystíru, odopieranie spánku, dlhodobé vystavovanie teple či chladu."

Medzi agresormi sú aj vážení členovia spoločnosti, šikanujú sa aj rovesníci. Obeťami mučenia bývajú aj postihnuté deti, ktoré ani nedokážu vypovedať.

Odborníci upozorňujú, že psychickú traumu, ktorú dieťa týraním utrpí, si so sebou nesie po mnohé roky, niekedy i po celý život. Minimalizovať dlhotrvajúce dôsledky zneužívania či zanedbávania sa dá najmä včasným rozpoznaním týrania a rýchlym zahájením terapie.

Najúčinnejším prostriedkom znižovania počtu detí ohrozených syndrómom týraného dieťaťa - je

prevencia. Je potrebné informovať širokú verejnosť o problematike týraného dieťaťa a zvyšovať všeobecné povedomie o povinnosti hlásiť každé podozrenie na týranie a zanedbávanie dieťaťa v najbližšom okolí (napríklad zavolať na Krízovú linku). Podnety na linky, ktoré pomáhajú týraným deťom, môže zavolať anonymne ktokoľvek - sused, učiteľ, rodinný známy. Pracovníci prípad sami došetria. Podľa vyjadrenia pracovníčky takejto krízovej linky, idú po každej stope.

Na Slovensku existuje určitý systém starostlivosti o týrané deti, na ktorom sa podieľajú ako štátne, tak aj neštátne inštitúcie. Oznámiť prípad môže buď samotné dieťa, alebo osoba, ktorá má podozrenie, že vývoj dieťaťa je z nejakej príčiny ohrozený. Deti sú v akútnych prípadoch umiestnené v "Centre pre týrané deti". Toto zariadenie je určené deťom, ktoré potrebujú zvláštnu a okamžitú pomoc. Ide predovšetkým o deti duševne a telesne týrané, či sexuálne zneužívané svojimi rodičmi, alebo cudzou osobou.

Vo všeobecnosti sa tieto deti často nachádzajú akoby na dvoch póloch - alebo sú neprimerane utiahnuté alebo zas neprimerane agresívne. Je dôležité napomôcť v rámci terapie týraným deťom posunúť sa na tomto kontinuu - utiahnutosť - agresia, viac do stredu, do oblasti "normy".

Podľa psychológov je taktiež týranie detí univerzálnym rizikovým faktorom budúceho antisociálneho chovania obeť. U detí, ktoré trpeli psychicky, alebo boli sexuálne zneužívané sa v dobe dospelosti dvakrát častejšie vyvíjajú poruchy správania.

Znaky, podľa ktorých spoznáme zanedbávané deti:

- podvýživa, podváha, hlad, hltavé a rýchle jedenie
- pomalý rast, neprospievanie

- slabá telesná hygiena - zápach, špinavé telo, oblečenie, ekzémy
- zanedbané zdravotné potreby - okuliare, zuby...
- neošetrené poranenia
- stále sťažnosti na bolesti
- letargia, apatia, vysoká unaviteľnosť, nedostatok záujmu, vyčerpanosť
- nechápavosť, pasivita, ťažkopádnosť, slabá slovná zásoba
- kradnutie, žobranie
- nechodí do školy, alebo veľmi skoro prichádza a neskoro odchádza, túla sa
- dlho je samé vonku - nedostatok dohľadu
- rôzne neurotické prejavy - enuréza, rytmické kývanie hlavou alebo celým telom
- obhrýzanie nechtov, cmúľanie predmetov, prstov, vytrhávanie vlasov

- nesústredené, nevie sa učiť, nemá potrebné návyky
- nezvládnuteľné prejavy v správaní, delikvencia, alkohol, drogy
- malá sebaúcta

Znaky, podľa ktorých spoznáme psychicky týrané deti:

- známky fyzického, mentálneho alebo emocionálneho oneskorenia vo vývoji
- neúmerné reakcie na svoje chyby, neustále podceňovanie sa
- obavy z nových situácií
- sebaublížovanie až suicidálne pokusy
- neurotické prejavy
- neprimeraná reakcia na bolesť - v oboch smeroch, teda akoby ju vôbec necítili alebo hystéria kvôli nepatrnému podnetu
- drogy

- prejavy neistoty vo vzťahoch s väčšinou ostatných ľudí, neschopnosť nadviazať priateľstvo a udržať si ho

- správanie nadmerne pasívne alebo naopak extrémne agresívne

- obavy a vyjadrenia, že dieťa nemá nikto rád, že nemá cenu, že si nič nezaslúži a pod.

- obavy a vyjadrenia z možného potrestania

- nedôvera k dospelým ľuďom, ktorí sa deťom snažia pomôcť alebo naopak až prílišná závislosť na nich a prejavovanie nadmernej vďačnosti za prejavenu pozornosť

- nachádzanie si opakovaných dôvodov, prečo zotrvať inde ako vo vlastnej rodine, i keď je to nanajvýš nevhodné

- obviňovanie sa za všetko možné

- presvedčenie, že ho nikto nemá rád

Znaky, podľa ktorých spoznáme fyzicky týrané deti:

- poranenia alebo popáleniny nevysvetliteľného pôvodu, ich opakovaný výskyt

- nepravdepodobné zdôvodnenia týchto poranení dieťaťom alebo rodičom, prípadne inou osobou
- nechť hovorí o poraneniach
- modriny po celom tele, najmä na mäkkých častiach môžu byť následkom štipania, bitia alebo hryzenia. Pozor - nezveličovať modriny na lakťoch a kolenách - deti sú väčšinou bité práve po iných častiach tela
- plešiny, vytrhané vlasy
- neochota dieťaťa prezliekať sa na telocvik, prípadne chodiť v krátkych nohaviciach a tričku i v horúcich dňoch
- opakovaný strach ísť domov a strach zo stretnutia s rodičmi
- sklony k sebatrýzneniu a sebapoškodzovaniu
- chronické úteky od rodičov
- uhýbajú pri pohľadení (čakajú facku), k dospelým pristupujú z boku

Znaky, podľa ktorých spoznáme sexuálne zneužívané deti:

Deti do 5 rokov:

- nemajú pocit istoty a s nápadným strachom "visia" na rodičoch

- v prítomnosti konkrétnej osoby (zneužívateľa) prejavujú mimoriadne silný strach (vo viac ako 90% prípadoch je to známy človek alebo príbuzný, v takmer 50% vlastný rodič)

- dieťa hystericky kričí pri prebaľovaní, príp. pri vyzliekaní spodného prádla sa stáva hysterickým

- v okolí genitálií je možné pozorovať niektoré fyzické znaky

- bolesti alebo zápaly v oblasti krčnej, análnej alebo genitálnej

- regres ako obranný mechanizmus

- sexuálne správanie neúmerné veku - sexuálne podnety ich niekedy pohoršujú alebo niekedy práve naopak nevyvolávajú žiadnu prirodzenú zvedavosť

- neprítomný pohľad, nešťastný výraz, smutná nálada, rozpačitosť, agresivita, utiahnutosť

- problémy s jedením, chronické zobúdzanie sa so zlými snami, pomočovanie (keď už predtým sa nepomočovalo)

- pri hre s bábikami alebo inými deťmi príliš zasvätené napodobňujú sexuálne správanie
- kreslenie pohlavných orgánov
- strata záujmu o zábavné aktivity, o rozprávky, hry s inými deťmi
- neslušné slová a frázy, ktoré sa dieťa pravdepodobne naučilo od zneužívateľa - nezodpovedajú "bežným" detským nadávkam a frázam
- dieťa o sebe hovorí, že je zlé, a nanič

Deti od 5 do 12 rokov:

- naznačujú, že poznajú alebo majú určité tajomstvá, ktoré však nemôžu nikomu prezradiť
- hovoria o akomsi probléme svojho kamaráta
- začínajú klamať, kradnúť, nadávať s cieľom upútať na seba pozornosť
- majú u seba nevysvetliteľné obnosy peňazí, alebo darčeky

- majú desivé sny, začínajú sa občas pomočovať
- prestávajú sa radowať z predtým obľúbených činností
- neochotne sa vyzliekajú pred telocvikom
- bez vysvetliteľného dôvodu začínajú neznášať nejakú dospelú osobu, nechcú, aby sa o nich predtým obľúbená osoba chodila starať
- sexuálna aktivita je neprimeraná ich veku
- kreslia sexuálne inšpirované obrázky - môžu znázorňovať aj akt zneužitia
- trpia infekciami močových ciest, krvácaním alebo zvýšenou citlivosťou v genitálnej alebo análnej oblasti
- majú problémy s jedením - nechutenstvo alebo prejedanie
- depresie - až pokusy o samovraždu
- majú o sebe zlú mienku, majú sklony k sebapoškodzovaniu
- úteky z domova

- regres k správaniu, keď boli mladšie - hrajú sa s hračkami, ktoré odložili, cmúľajú si palec
- pokúšajú sa sexuálne zneužiť ďalšie deti
- vymýšľajú si výhovorky, aby nemuseli ísť domov
- hovoria o sebe, že nestoja za nič a nič z nich nebude

Deti staršie ako 13 rokov: (platia aj všetky predošlé)

- chronická depresia, sklony k samovražde
- drogy, nadmerné množstvo alkoholu
- trpia stratou pamäte
- majú obavy z konkrétnych ľudí
- výrazne preberajú rodičovskú úlohu - starajú sa v domácnosti o všetkých a o všetko, len nie o seba
- chronicky trpia nočnou morou, boja sa tmy

- sú neschopné sa sústrediť
- rozprávajú o svojich známych, ktorých kedysi niekto zneužil
- izolujú sa od ostatných detí
- prudké výbuchy hnevu
- pocity viny

(znaky spracované podľa Eliotová, M. 1995)

Kto je ohrozený syndrómom týraného dieťaťa?

- deti žijúce v nestabilnom rodinnom prostredí
- deti rodičov závislých na návykových látkach, či výherných automatoch
- deti v rodinách s nízkou sociálno-ekonomickou úrovňou

- deti v rodinách spoločensky uzavretých voči majoritnej spoločnosti (uzavretosť týchto rodín spôsobuje, že javy ako je týranie, zneužívanie, zanedbávanie je obtiažne odhalať)
- detí rodičov s rôznymi psychickými poruchami alebo deti páchatel'ov trestných činov, deti psychopatických osobností s asociálnym charakterom
- týrania sa dopúšťajú rodičia častejšie na deťoch, ktoré sú nekludné a nezvládateľné
- rodičia - preťaženie a stresovanie
- rodičia bez dostatočnej empatie, osobnostne nezrelí

Násilie na deťoch sa často vyskytuje aj v rodinách, v ktorých sú týrané ženy. Deti sú sekundárnymi obeťami týrania žien, vtedy majú pocit bezmocnosti a výčitky, že nezasiahli. "Byť svedkom násilia je vysoko traumatizujúca skúsenosť," hovorí Eva Sopková z občianskeho združenia Pro Familia v Humennom.

Identifikácia s agresorom

Ide o situáciu, keď obeť akoby súhlasia s tým, čo sa im deje. Hovorí sa tomu identifikácia

s agresorom. Dieťa hovorí - som zlý, hnevám, zaslúžim si to. Dieťa to robí pre svoju ochranu, aby týranie prežilo. Pre laika býva obvykle veľmi ťažké pochopiť, keď týrané deti zvalujú všetku vinu na seba. Pre tieto deti je však veľmi ťažké si pripustiť, že sú rodičom často ľahostajné, alebo na obtiaž. Znesiteľnejšia je pre ne predstava, že sú zlé a nič iné si nezaslúžia. Deti neraz týranie taktiež popierajú, bagatelizujú, berú si ho za vinu, utiekajú sa do vymyslených svetov. Násilie zastaviť nemôžu, potrebujú pomoc zvonku. Okolie musí byť preto citlivé na signály volania o pomoc.

Ešte ťažšie ako týranie odhaliť, je kvalifikovane zakročiť. "Medializácia prípadu nie je ideálnym riešením, bezpečnosť detí musí stáť pred záujmom potrestať útočníka," hovorí Eva Sopková. Ak sa niekto domnieva, že tyranmi sú rodičia, nie je dobré ich kontaktovať skôr ako orgány sociálnej ochrany, políciu či linku detskej záchrany. Dôležité je robiť si o všetkom, čo sa stalo, detailné datované záznamy.

Hlavným koordinátorom aktivít na Slovensku zameraných na prevenciu týrania detí, na detské obeť násilia a na dodržovania detských práv je nezisková organizácia Centrum Slniečko z Nitry (www.centrumslniecko.sk), ktorá vznikla v roku 1998. Taktiež funguje aj Občianske združenie Náruč (Žilina) - pomoc deťom v kríze.

Funguje bezplatná Linka detskej istoty - 0800 116 111. Tieto linky fungujú pre celé Slovensko.

Ďalšou linkou, na ktorú je možné telefonovať je Detská linka dôvery - 0800 11 78 78.

Takisto linky - Linka - Pomoc ohrozeným deťom - 02 62 24 78 77

Pomoc ohrozeným ženám - 02 62 24 99 14

Okrem vyššie spomenutých organizácií existujú na Slovensku viaceré podobné organizácie.